

Identități discursive
O abordare comparativă și comunicațională

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Identități discursive : o abordare comparativă și comunicățională /

ed.: Emilia Parpală. - Craiova : Universitaria, 2014

Bibliogr.

ISBN 978-606-14-0821-4

I. Parpală, Emilia (ed.)

82.09

Identități discursive O abordare comparativă și comunicațională

Emilia Parpală (editor)

**Editura Universitaria
Craiova, 2014**

Introducere

Emilia Parpală

Universitatea din Craiova

Prin joncțiunea a trei concepte, conferința invită la reinterpretarea unor noțiuni definitorii pentru „condiția postmodernă”; relevanța acestei interrelații se reflectă în centralitatea problematicii identitare actualizate în și prin procese de comunicare diverse, reliefate prin metoda comparativă, la nivel lingvistic și literar.

Repoziționarea comunicării verbale în contextul imagocentric actual a impus o constelație interdisciplinară care include: analiza discursului, comparatism, imagologie, pragmatică, semiotică, studii culturale și de gen. Volumul conține o selecție a comunicărilor prezentate la ediția a VI-a a Conferinței internaționale *Comunicare, identitate, comparatism* (CIC2013), Craiova, 18-19 octombrie 2013. Este interesantă, desigur, reacția contributorilor la sugestiile tematice ale organizatorilor; constatăm că cele trei concepte au stimulat reacții originale, dar și că anumite arii tematice au rămas neilustrate; altele (precum discusul juridic și comunicarea virtuală) au, în comparație cu edițiile precedente, o pondere însemnată. O conferință constituie un revelator al punctelor de interes și un stimul pentru coagularea direcțiilor de cercetare la un moment dat. Colecția de 30 de articole a fost structurată în două părți inegale: prima conține probleme teoretice și „studii de caz” subsumabile lingvisticii și științelor comunicării; a doua, axată pe binomul identitate-alteritate, este subsumabilă imagologiei și comparatismului.

Conferința în plen, *Sextil Pușcariu – personalitatea creatorului științific și prefigurările lingvisticii integrale*, susținută de Rodica Marian, cercetător științific principal I la Institutul de Lingvistică și Teorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca, este pilduitoare pentru tinerii cercetători. Personalitatea poliedrică a savantului este surprinsă în dimensiunea ei creativă și vizionară, de anticipare a unor direcții actuale, precum integralismul și cognitivismul. Dincolo de întemeierea sau de modernizarea diverselor ramuri ale lingvisticii (fonetica, dialectologia, lexicologia, lexicografia etc.), Sextil Pușcariu este exemplar prin “metoda” sa – prin „seducția și perenitatea sistemului său de gândire științifică”, prin ceea ce el însuși a numit „atitudinea personală față de problemele tratate”. Și, precizează Rodica Marian, „ceea ce-l singularizează pe Sextil Pușcariu este nu numai valoarea de adevăr a sistemului, ci și acel ‘farmec’ din ‘căutarea luminei’, pe care-l considera temei al cercetării științifice și care transpare de altfel din scrierile sale”. Coerența, complexitatea, originalitatea, perenitatea, receptivitatea sunt calități care se impun în evocarea „celui mai înzestrat dintre filologii români, a

cărui mare chemare a fost marele dicționar academic, operă neegalată ca împlinire și importanță”. Evocarea este întregită, în final, cu „portretul dascălului strălucitor și cuceritor care a fermecat generații de studenți, din Cernăuți și din Cluj, care a creat discipoli de impunătoare ținută, care a întemeiat cea mai vestită școală de lingvistică românească”.

Este de reținut, din *Partea I. Comunicare și tipologie discursivă*, preocuparea cercetătorilor pentru retorica discursului, ca formă specifică de comunicare literară, jurnalistică, juridică, științifică (metalingvistică, medicală, matematică), didactică, virtuală. Tipologia analizei discursive ilustrate în volum privește următoarele direcții de cercetare:

a) *Lingvistica textului literar* subsumează contribuții diverse, de la numele proprii la expresivitatea derivatelor, de la pragmatica instanțelor narrative la convențiile discursului poetic totalitar.

În literatură, numele propriu nu este un designator pur, ci comportă un proces de motivare explicabil nu numai în termeni semantici, ci și pragmatici. Adelina-Iuliana Iliescu interpretează *Relația toponim-antroponim în caracterizarea personajelor lui V. Alecsandri* din perspectivă onomastică și stilistică. Concluziile cercetării, întreprinse pe un inventar onomastic impresionant numeric și tipologic, al operei dramatice a lui Alecsandri, țintesc valoarea stilistică a simbonimelor (toponime literare): ele sunt dependente de context, de enunțare și de specia literară căreia i se subordonează textul. Precizarea care se impune este aceea că, în privința toponimiei literare, Alecsandri este, indiscutabil, mai puțin creativ.

Obiectul Florinei-Maria Băcilă în *Derivate cu prefixul prea- în lirica lui Traian Dorz* îl constituie „valențele stilistice ale gradului superlativ” în poezia unui mistic român puțin cunoscut. Mai precis, autoarea vizează „inventarul și valorile expresive ale derivatelor (adjective ori substantive) cu prefixul *prea-*, utilizate cu referire la numele Fecioarei Maria sau la attribute ale acesteia”. Derivatele *preacurat*, *preasfânt*, *preacinstit* și *preafericit* nu impresionează cititorul atât prin numărul aparițiilor lor în context, cât prin poziția-cheie în anumite combinații lexicale, în care redau intensitatea maximă. Frecvența derivatelor și investirea lor cu sensuri iconografice induc corolarul teoretic care vizează identitatea lingvistică a autorului: „studiul lexicului unui poet constituie una dintre modalitățile cele mai adecvate pentru a-i înțelege crezul artistic, orientările și filozofia de viață, intensitatea cu care percepe lumea, experiențele neașteptate de tot felul, precum și modul lui specific de a le transpune în imagini poetice”.

Constatarea că romancierul Octavian Paler propune structuri narrative inedite, având ca teme singurătatea și frica, justifică opțiunea Lavinei Geambei („*Viața pe un peron*” din *perspectiva pragmaticii*) pentru analiza pragmatică. Sunt analizate: inserțiile metatextuale, cooperarea cu cititorul, timpul narativ, „convențiile tacite”.

Comunicarea cu strămoșii în poezia lui Lucian Blaga de Augustin Florinel Ilie este o introducere în comunicarea poetică transpersonală, cu o privire specială asupra configurației ei în lirica lui Lucian Blaga. Autorul urmărește dinamica a trei

componente: comunicarea cu străbunii etnici (neamul), comunicarea cu „moșii” (colectivitatea satului) și comunicarea cu strămoșii genealogici (ascendenții familiari), pe care le conexează cu orizontul „matricei stilistice” românești.

Regimul comunist oferă materialul poetic pentru o analiză stilistică și, subsidiar, sociologică a poeziei românești proletcultiste, întreprinsă de Daniela Otilia Modoran în *Discursul totalitar în poezie. Între denaturarea poeticului și supraviețuire*. Dincolo de perioade, teme, atitudini, partea originală a articolului o constituie analiza clișeeilor, a „limbii de lemn” constitutive „literaturii” în discuție, pusă, „maniheist, între *adoratio* și *imprecatio*”.

b) **Discursul jurnalistic**. Diacronia acestui tip este puțin studiată, îndeosebi în manifestările sale marginale. Ioana Banaduc, în *Observații privind presa din Banat cu preocupări pedagogice (1886-1918)*, recuperează această carență, aplecându-se asupra unui fenomen publicistic „specific Banatului, care marchează etapa de tranziție spre modernitate a presei pedagogice”. În prelungirea ideologiei iluministe, didacticismul răspundea unui „reflex al răspândirii etosului instruirii”. Popularizarea științei pe baza textelor didactice a presupus clarificarea conceptelor pedagogice; definițiile sunt, observă Ioana Banaduc, cantitativ multe, calitativ diverse, cu predominarea celor descriptive în comparație cu definițiile explicative și argumentate. Textul didactic vehiculat prin presă a întărit convingeri și a mobilizat, confirmându-și rațiunea de a fi.

Ca element paratextual de bază, titlul jurnalistic este, în interacțiunile comunicaționale, un element care, sintetizând informația, dinamizează relația cu cititorul. Analiza tematică, rematică și semiologică a proceselor de metaforizare întreprinsă de Elena Opran (*Considerații asupra metaforei în titlul jurnalistic*) relevă expresivitatea acestor dispozitive de comunicare. Analiza comparativă a titlurilor selectate dintr-un cotidian românesc și unul francez a condus la identificarea unor similitudini în privința tehnicilor de construcție și la observația că „metafora este o figură de mediere retorică dominantă în construcția titlului de presă”.

c) **Discursul juridic** manifestă, comparativ cu edițiile anterioare ale conferinței, un reviriment și o actualitate metodologică remarcabilă. Maria Anca Filip își propune, în *Articolul-definiție în „Codul de procedură civilă”*, identificarea structurii articolului de lege-definiție, clasarea și raportarea acestuia la diverse tipuri de definiții: cu scop de înregistrare sau recapitulative, de precizare sau delimitare, definiții stipulative, explicite sau implicite. Autoarea concluzionează că, în acest text de lege, „abundă definiția explicită, fiindcă se tinde spre maximum de univocitate semantică. Totodată, predomină definițiile de precizare sau delimitare / stipulative, în detrimentul definițiilor de înregistrare sau recapitulative”. Ca un corolar, Dreptul poate fi considerat o disciplină exactă, întrucât terminologia juridică este o terminologie „tare”.

Minuta în procedura penală. O abordare gramaticală de Alina Gioroceanu și Vali Ștefania Ileana Niță se referă la dispozitivul hotărârii judecătorești penale din perspectivă logico-gramaticală: soluția expusă în minută decurge cu necesitate

din datele reținute în deliberare, centrate pe un nucleu verbal. Verbele care codifică soluția au o natură „agentivă și cauzativ-factitivă”, actul jurisdicțional din minută reclamând ajustarea imediată a faptelor la sentință. Din punct de vedere semantic, verbele prezente în minuta penală fac parte din clasa verbelor cauzativ-factitive. Sub aspect gramatical, autoarele rețin caracteristicile: „nelexicalizarea subiectului, prezența unor grupuri prepoziționale tipice și dubla poziție, relațională și instrumentală, a temeiului juridic”.

În *Hotărârea judecătorească civilă. O aplicare a teoriei actelor de limbaj*, Alina Gioroceanu și Alina Pătru își propun să analizeze pragmatic HJC, prin teoria actelor de limbaj și a contextului în care sunt performate actele ilocuționare. Taxonomia lui Searle este aplicată suitei de acte de limbaj ce alcătuiește acest discurs specific, cu observația că „deși ultimul paragraf al textului („pronunțată în ședință publică azi, 19.10.2013”) este, cel mai probabil, interpretat constatativ, în corelație cu penultimul paragraf, în cazul în care mai există o cale de atac a soluției („cu apel / recurs în termen de 30 de zile de la comunicare, care se va depune la Judecătoria Craiova”), acesta poate fi privit ca o invitație la acțiune (directiv). O altă particularitate a actelor de vorbire din HJC rezidă în faptul că „angajarea entității emitente la o acțiune se realizează nu în situația tipică a persoanei I, singular, a indicativului prezent, ci în prezența persoanei a III-a singular, sugerând, astfel, ideea unei instanțe supra-personale și imparțiale”.

d) **Discursul politic**, în varianta electorală, este abordat de Dorina Pănculescu (*La Cité assiégée. Aspects rhétoriques dans le discours politique français de nos jours*) din perspectivă retorică și comparatistă. Corpusul, format din discursurile candidaților la președinție din Franța (Nicolas Sarkozy și Francois Hollande), confirmă rolul pseudo-argumentării în conturarea ethosului (pre)discursiv și în persuadarea afectivă a publicului. Foarte elaborat, articolul expune sistematic bogăția artificiilor retorice angajate în eficientizarea manipulativă a discursului politic modern. Pragmalingvistic, discursul electoral al „debutantului” este polemic, promisiv, prospectiv; la sfârșit de mandat, el este justificativ și confrontativ.

e) **Discursul științific**, axat pe transmiterea de informații esențiale și pecise, este prezent în volum prin variantele: metalingvistic (sintaxă, fonologie, pragmatică) și medical. Mihaela Secrieru (*Note privind conceptul de „acord sintactic”*) investighează definirea, descrierea, clasificarea cantitativ-calitativă a acordului sintactic, din perspectivă gramaticală, pragmatică și normativă. Acordul este în primul rând „o legitate cu finalitate sintactică”, fiind „singurul mecanism care poate genera o unitate sintactică”, prin subordonare și prin inerență. Autoarea decelează cinci realizări opozitive: acordul total imediat sau mediat, acordul parțial analog, acordul minimal, dublul acord simultan și nonacordul.

Asupra consoanelor silabice de Ovidiu Drăghici și Vlad Preda reconsideră conceptul de „consoană silabică” din perspectiva constrângerilor articulatorii și a trăsăturilor distinctive ale substanței sonore. Poziția polemică a autorilor conduce la o concluzie fermă: „nu există o anumită silabă în cuvinte decât dacă ea poate fi

rostită izolat. Includerea în inventarul de foneme al așa-ziselor consoane silabice este o complicație inutilă a descrierilor fonologice”.

Cotitura lingvistică imprimată de opera lui Émile Benveniste este prezentată de Beatrice Diana Burcea (*Émile Benveniste și schimbarea paradigmei lingvistice*) din perspectiva teoriilor enunțării și a subiectivității limbajului. Retrospectiv, se apreciază că „breșa făcută de savant, în plin structuralism, a deschis drumul pragmaticii integrate”.

Articolul Corinei Lungu Ștefan, *Niveaux de communication et organisation linguistique du texte*, parte dintr-o temă de cercetare privind terminologia medicală, privește didactica francezei medicale în textele specializate. Prin metoda comparativă, autoarea verifică premisa că, din perspectiva structurării lingvistice, limbajul științific medical se integrează în structurile limbii comune; implicit, discursul medical didactic urmează aceleași modele.

Comunicarea virtuală / electronică. Abordarea comunicațională a societății bazate pe cunoaștere aduce în discuție, dincolo de aspectele tehnice, problematici diverse privind comunitățile virtuale, implicațiile didactice ale noilor tehnologii de comunicare, prelucrarea (hiper)textului etc.

Raghad Jawad Ahmed propune, în *Learning-based image restoration method for compressed still images in video sequences*, o metodă nouă de restaurare a imaginilor comprimate. În limbaj informatic, autoarea extrage primitive ale imaginii pentru a construi codul de restaurare. Rezultatele experimentale au arătat că schema propusă deschide expectații pentru o calitate înaltă a imaginilor și a secvențelor video.

Pornind de la o cercetare empirică în instituții de învățământ preșcolar și primar, din mediul rural și urban, din județului Prahova, Raluca Buturoiu (*Impactul noilor media asupra discursului educațional*) a considerat interesant „studiul modului în care noile media influențează procesul instructiv-educativ, în România, în secolul XXI”. Autoarea vizează un model discursiv orientativ, aplicat la nivel organizațional, care ar facilita „un schimb virtual permanent, în timp real, între instituții din aceeași sferă sau din domenii diferite, ca trăsătură de bază a unei societăți care dorește să adere la (post)modernitate”. Față de entuziasmul pentru noile tehnologii ale educației, Aurelia Florea și Eugen Păltănea (*Educația matematică online vs. educația tradițională*) formulează unele rezerve menite să mențină un echilibru în educație: „Acest tip de educație are o serie de avantaje incontestabile, cum ar fi cele legate de accesibilitate, confort, costuri scăzute, atractivitate, rigurozitate, volum de informație, claritate, eleganță și obiectivitate în evaluare. Cu toate acestea, rolul profesorului în școală rămâne decisiv”. Ca o concluzie, autorii atenționează că pedagogia modernă este responsabilă de „ponderea optimă” a utilizării tehnologiilor informatice în procesul didactic.

Articolul lui Stelian Dacian Florea, „*Singularitatea tehnologică*” și viitorul umanității, este o prezentare a personalității lui Ray Kurzweil – futurolog, inventator și antreprenor american. Într-un scenariu predictiv, motivat de creșterea

în ritm exponențial a informației, autorul conexează robotica, genetica și nanotehnologia cu simptomul „robotizării speciei umane prin înlocuirea treptată a celulelor organice cu cele artificiale”.

Hypertextualitatea electronică constituie obiectul de studiu al Elenei Ungureanu în *Textul față cu tehnologia*. Hypertextul, tehnologia cu cel mai puternic impact în spațiul internetului, probează ideea că „multe concepte ale lingvisticii textului și informaticii se dezvoltă în paralel, independent unul de celălalt”. Într-adevăr, nonlinearitatea hipertextului, opusă linearității textului tipărit, instantaneitatea legăturilor dau utilizatorului impresia de „text lichid, dinamic, (s)curgător, imagine tot mai aproape de vorbirea uzuală, de discursul viu”.

Deschiderea spre alteritate, însoțind transgresarea granițelor comunicării, presupune conștientizarea identității. Reținem, pentru *Partea a II-a. Identitate și comparatism*, următoarele direcții de cercetare:

a) Din perspectivă **poetică și comparatistă**, reciclarea intertextuală a literaturii antice, identitatea stilistică și biografică constituie puncte de interes pentru contribuțiile la acest volum. Deși accentul cade pe literatura generală și comparată, interesul comparatismului nu se limitează la acest domeniu. Comparatismul este o metodă științifică universală, care acoperă lingvistica, antropologia și studiile culturale.

Tatiana-Ana Fluieraru (*Avatars médiévaux d'un héros antique: Philoctète à la cour de Bourgogne*) analizează modul în care mentalitatea medievală și-a asumat mitologia antichității; supraviețuirea acestei moșteniri are, în opinia autoarei, o dublă motivație contradictorie: creștinismul și legitimarea eroică a aristocrației medievale. Pretenția Casei de Burgundia că descinde din antichitatea îndepărtată a favorizat reinterpretarea lui Filoctet, personaj prezent în legendele din ciclul troian și al lui Hercule. Autoarea aduce în discuție prezența simbolică a personajului în textele lui Christine de Pizan, Raoul Le Fèvre, Olivier de La Marche, precum și reprezentarea iconică în miniaturi, tapiserii și gravuri. Apropriindu-și personaje ale antichității, mentalitatea medievală și renescentistă le-a suprapus conotații creștine, eroice, moralizatoare ori comice.

Adina Bandici (*Mitologia naturii și fascinația Eladei în creația dramatică și lirică a lui Hölderlin*) urmărește configurarea, în creația lui Hölderlin, a unei mitologii a naturii, având ca model „spiritul Eladei antice idealizate”. Tragedia *Moartea lui Empedocle* și lirica imnică și elegiacă constituie corpusul și, totodată, cele două părți ale acestui articol care pune în paralel Antichitatea clasică și nucleele tematice ale poetului german.

Primele repere ale izvoarelor germane din creația eminesciană, investigate de Ioana Ștefan, ridică o problemă de terminologie comparatistă, tranșată ferm de autoare: „termenii *afinitate* sau *similitudine* sunt mai potriviți să desemneze legătura lui Eminescu cu romanticii germani, iar *influență* sau *înraurire* reprezintă mai bine relația lui Eminescu cu Schopenhauer și Kant”. Perioada de pionierat, cuprinsă între 1890 și 1905, când criticii români au identificat afinități ale operei

eminesciene cu literatura și cultura germană, conține și primele erori de receptare, determinate de traducerea deficitară a autorilor germani. Este o receptare simplistă, reductibilă la conceptual de „influență”, lipsită de argumente textuale.

Silvia Comanac Munteanu (*Mircea Cărtărescu și Gabriel García Márquez: ipostaze autobiografice*) evidențiază „pactul autobiographic” în două tipare confesive: diaristul Mircea Cărtărescu (*Zen*) și memorialistul Gabriel García Márquez (*A trăi pentru a-ți povesti viața*). Dacă primul ilustrează criza narcisistă a autorului postmodern, al doilea este un memorialist modern, eul enunțării dezvăluind nostalgic momentele-limită în devenirea sa ca romancier. Referitor la genul biografic, autoarea atrage atenția asupra câtorva aspecte teoretice: jurnalul și memoriile „pot fi considerate literatură și sunt lizibile ca roman în care personajul principal este autorul”; „se cuvine a fi prudenți când încercăm să suprapunem eul biografic, eul profund și cel fictiv”.

Reinterpretarea canonului narativ în romanul lui M. Sorescu, *Viziunea viziunii*, se sprijină pe statutul autorului în raport cu celelalte instanțe narrative – naratorul, cititorul. Emina Căpălnășan (*Canonul literar în „Viziunea viziunii” de Marin Sorescu*) dezvoltă două ipoteze, anume că „modelul teoretic nu este întotdeauna actualizat în practica literară” și că romanul discutat „aparține paradigmei postmoderne”. Identitatea stilistică în romanul lui M. Sorescu rezultă din suprapunerea vocilor, din alternarea planurilor real și fantastic, din expunerea parodică, „la vedere” a mecanismelor de producere; acestea sunt și câteva dintre argumentele invocate de autoare în favoarea ideii de decanonizare performată de „șaiyecistul” M. Sorescu.

Alina Țenescu realizează, în *Conceptual Metaphors, Urban Imagery and Construction of Urban Space in Postmodern Literature*, un valoros studiu de poetică cognitivă comparată. În construcția spațiilor mentale urbane, autoarea disociază conceptele „spațiu”, „loc”, „privești”, în baza cărora identifică imagini mentale stereotipe în romanul francez postmodern. În corpusul studiat, sunt construite următoarele metafore cognitive: orașul ca o epavă cuprinsă de flăcări, orașul anonim ca spațiu de manifestare a fricii și incertitudinii, orașul bolnav al memoriei publice, cu subtipurile „metafora organicist-animistă” și „metafora mașinii”.

b) Din perspectivă **identitară și imagologică**, se apelează la binomul identitate / alteritate, pentru pentru configurarea identității dinamice, ca imagine speculară și ca percepție a Celuilalt.

Din perspectiva unor autori europeni și canadieni, Andreea Raluca Constantin (*A History of the Concepts of “Nation”, “Nationalism” and “National Identity”*) expune comparativ definirea celor trei concepte aplicate studiilor politice, culturale și literare. Autoarea concluzionează că: “As far as I am concerned, nation, nationalism and national identity should be associated with democracy, multiculturalism, peace, non-discrimination and humanity. Maybe that is what the origins and the evolution of these concepts should teach us: how to treat the *other*, whoever that is, fairly and kindly!”